

ΛΟΑΤΚΙ+ ΓΟΝΕΙΣ ΚΑΙ ΣΧΟΛΕΙΟ

Ένας οδηγός για νηπιαγωγούς
και δασκάλους

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή	1
ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς και οι οικογένειές τους.....	4
Πώς βιώνουν τα παιδιά τις διακρίσεις, την ομοφοβία και την ετεροκανονικότητα.....	5
Πώς αντιμετωπίζουν οι ΛΟΑΚΤΙ+ γονείς τις διακρίσεις, την ομοφοβία, την τρανσφοβία και την ετεροκανονικότητα.	8
ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς στην Ελλάδα	12
Ο ρόλος του σχολείου.....	17
Δημιουργώντας ένα θετικό περιβάλλον για τα παιδιά μας – καταπολεμώντας την ομοφοβία και την τρανσφοβία.	17
Επικοινωνία μεταξύ εκπαιδευτικών και γονέων	19
Εμπιστευτικότητα	20
Τι μπορούν να κάνουν οι εκπαιδευτικοί	20
Ενημέρωση και επιμόρφωση νηπιαγωγών και δασκάλων	23
Πού μπορούν να απευθυνθούν οι εκπαιδευτικοί στην Ελλάδα	23
Εκπαιδευτικό υλικό στα ελληνικά	24
Βιβλία στα ελληνικά.....	24
Φόρμες επικοινωνίας	25
Συνοψίζοντας, μερικά σημεία όπου η παρέμβασή σας ως εκπαιδευτικού είναι καθοριστική.....	26
Συμπερασματικά	28
Βιβλιογραφία.....	30
Γλωσσάρι.....	32

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Παρότι οι ΛΟΑΤΚΙ+¹ άνθρωποι γίνονταν γονείς και παλαιότερα, τα τελευταία χρόνια οι οικογένειες με ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς έχουν αυξηθεί τόσο σε αριθμό² όσο και σε ορατότητα. Καθώς όλο και περισσότερα παιδιά των οικογενειών μας γράφονται στο νηπιαγωγείο και το δημοτικό, επιθυμούμε να βρίσκονται σε περιβάλλοντα που είναι συμπεριληπτικά και της δικής τους πραγματικότητας, και που καταπολεμούν ενεργά την ομοφοβία και την τρανσφοβία. Το υλικό που ακολουθεί δίνει οδηγίες προς αυτήν την κατεύθυνση.

Σημαντική τομή στη χώρα μας, σε επίπεδο θεσμικής κατοχύρωσης αλλά και ορατότητας, αποτέλεσε η ψήφιση από το ελληνικό κοινοβούλιο τον Φεβρουάριο του 2024 του νόμου για την ισότητα στον πολιτικό γάμο. Πιο συγκεκριμένα, για πρώτη φορά η ελληνική πολιτεία αναγνώρισε το δικαίωμα στον γάμο σε ομόφυλα άτομα και την από κοινού γονεϊκότητα σε άτομα του ίδιου φύλου³.

Με αφορμή την ψήφιση του παραπάνω νόμου υπήρξε μια άνευ προηγουμένου αύξηση της ορατότητας των οικογενειών μας. Εξέφρασαν δημόσια –στα ΜΜΕ, τα κοινωνικά δίκτυα και αλλού– τις θέσεις τους όχι μόνο γονείς αλλά και έφηβα ή ενήλικα άτομα που μεγάλωσαν στις οικογένειές μας, καθιστώντας τες πιο ορατές από ποτέ στην ελληνική κοινωνία.

-
1. Λεσβίες, ομοφυλόφιλοι, αμφιφυλόφιλοι, τρανς, κουίρ, ίντερσεξ.
  2. Παρότι η πρόσβαση σε ακριβή στοιχεία είναι δύσκολη, η διαπίστωση επιβεβαιώνεται από την εμπειρία μας στο πεδίο.
  3. Μέχρι τότε η αναγνώριση από κοινού γονεϊκότητας σε άτομα του ίδιου φύλου ίσχυε μόνο στην περίπτωση αναδοχής παιδιού από ομόφυλο ζευγάρι που είχε συνάψει σύμφωνο συμβίωσης.

Παράλληλα, πλέον υπάρχει νόμος για την ενδοσχολική βία⁴, ενώ, βάσει του αντιρατσιστικού νόμου⁵, η ρητορική μίσους που μπορεί να παρακινήσει σε βία διώκεται ποινικά.

Μπορεί, ωστόσο, πλέον οι οικογένειές μας να αναγνωρίζονται στα μάτια του νόμου και να υπάρχει επιπρόσθετη θεσμική κάλυψη, ωστόσο αυτό δεν σημαίνει ότι έχει εξαλειφθεί η ομοφοβία και η τρανσφοβία στην ελληνική κοινωνία, με αποτέλεσμα τα παιδιά μας να εξακολουθούν να αγωνίζονται με το στίγμα της ετερότητας. Ως αποτέλεσμα, οι οικογένειές μας συχνά θεωρούνται ανύπαρκτες, δεν γίνονται αποδεκτές ή δεν αποτιμώνται θετικά από την κοινωνία, και αυτό το συναίσθημα του αποκλεισμού μπορεί να αρχίζει από το σχολείο.

Αυτό που έχουμε καταλάβει από τη συλλογική μας εμπειρία είναι ότι η ικανοποιητική υποδοχή των παιδιών και των οικογενειών τους στο σχολικό περιβάλλον μπορεί να συμβάλει άμεσα και να δημιουργήσει μια θετική κοινωνική αλλαγή. Ο ζωτικός ρόλος των θεσμών της εκπαίδευσης στην καταπολέμηση της ομοφοβίας και της τρανσφοβίας είναι προφανής.

Γνωρίζουμε πως πολύ συχνά οι εκπαιδευτικοί είναι πρόθυμοι να ακούσουν τους γονείς και πως είναι πολύ καλοί/ές στο να βρίσκουν δημιουργικούς τρόπους να στηρίζουν κάθε είδους οικογενειακούς σχηματισμούς. Επίσης, πιστεύουμε ότι όλα τα παιδιά θα ωφεληθούν από προσεγγίσεις που καταπολεμούν τις

---

4. Νόμος 5029 (Α' 1-3-23) «Ζούμε Αρμονικά Μαζί – Σπάμε τη Σιωπή»: Ρυθμίσεις για την πρόληψη και αντιμετώπιση της βίας και του εκφοβισμού στα σχολεία και άλλες διατάξεις, ο οποίος αποτελείται από 54 άρθρα.

5. Με τον Αντιρατσιστικό Νόμο του 2014 (Ν.4285, ΦΕΚ 191/Α/10.09.2014) ποινικοποιείται η ρητορική μίσους όταν μπορεί να οδηγήσει σε διακρίσεις, μίσος και βία κατά ομάδων ή ατόμων με βάση την φυλή, την εθνικότητα, το φύλο, την θρησκεία, τον σεξουαλικό προσανατολισμό και την ταυτότητα φύλου.

διακρίσεις, την ομοφοβία και την τρανσφοβία, και προάγουν μια λογική συμπερίληψης. Για τον λόγο αυτό θεωρήσαμε ότι θα ήταν χρήσιμο να μοιραστούμε τις εμπειρίες μας και τις εμπειρίες των παιδιών μας, με στόχο να εμπλουτίσουμε και να βελτιώσουμε τις γνώσεις των νηπιαγωγών και των δασκάλων έτσι ώστε να λειτουργήσουν συμπεριληπτικά μέσα στα σχολεία όπου εργάζονται.

ΛΟΑΤΚΙ+ ΓΟΝΕΙΣ ΚΑΙ ΟΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΤΟΥΣ

Οι οικογένειες με ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς διακρίνονται από μεγάλη ποικιλομορφία. Κάποιες/οι/α αποκτήσαμε τα παιδιά μας με τη/τον/το σύντροφό μας μέσω υποβοηθούμενης αναπαραγωγής (δότης/δóτρια, παρενθεσία κ.ά.), ενώ άλλες οικογένειες συγκροτήθηκαν αφού χωρίσαμε από μια προηγούμενη σχέση. Επίσης, κάποιες/οι/α έχουν αποκτήσει παιδιά μέσω τεκνοθεσίας ή μέσω αναδοχής. Υπάρχουν μονογονεϊκές οικογένειες ΛΟΑΤΚΙ+ γονέων, ενώ σε κάποιες άλλες οικογένειες υπάρχουν περισσότεροι από δύο γονείς.

Επίσης, όπως συμβαίνει και με κάθε είδους οικογένεια, προερχόμαστε από ποικίλα κοινωνικοοικονομικά συμφραζόμενα, από διαφορετικά πολιτισμικά, εθνικά ή εθνοτικά πλαίσια και κάποιοι γονείς έχουμε ειδικές ανάγκες.

ΠΩΣ ΒΙΩΝΟΥΝ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΤΙΣ ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ, ΤΗΝ ΟΜΟΦΟΒΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΤΕΡΟΚΑΝΟΝΙΚΟΤΗΤΑ

Προκειμένου να νιώσουν αποδεκτά τα παιδιά μας στον χώρο του σχολείου, καθοριστικό ρόλο διαδραματίζει η κατανόηση της θέσης τους από τις/τους εκπαιδευτικούς.

«Ξέρω ότι δεν υπάρχει τίποτα κακό στο να είσαι ομοφυλόφιλος, αλλά τα άλλα παιδιά δεν γνωρίζουν καν τι σημαίνει αυτό. Απλώς πιστεύουν ότι είναι κάτι κακό. Όταν τα ακούω να χρησιμοποιούν την λέξη γκέι σαν προσβολή, είναι σαν να επιτίθενται εναντίον μου και εναντίον της οικογένειάς μου».

«Στο σχολείο, ο δάσκαλος μας εξήγησε τι είναι το οικογενειακό δέντρο. Μας έδειξε πώς να γράψουμε σε αυτό τα ονόματα της μαμάς και του μπαμπά μας. Δεδομένου ότι έχω δύο μαμάδες, δεν ήξερα τι να κάνω, έτσι δεν έκανα τίποτα».

«Μια μαμά και ένας μπαμπάς, μια μαμά και ένας μπαμπάς. Γιατί είναι πάντα μια μαμά και ένας μπαμπάς;»

Τα παιδιά των οποίων ο οικογενειακός σχηματισμός αντανακλά την πιο διαδεδομένη εκδοχή οικογένειας (μια μητέρα και ένας πατέρας με το ίδιο πολιτισμικό υπόβαθρο, με παιδιά βιολογικά συνδεδεμένα με τους δύο γονείς) βλέπουν παντού αναπαραστάσεις της οικογένειάς τους (προφορικές αναφορές από τους δασκάλους, αναφορές ή απεικονίσεις μέσα στα βιβλία κ.ά.). Τα παιδιά από οικογένειες με ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς, από την άλλη πλευρά, βλέπουν την οικογένειά τους να αγνοείται ή ακόμα και να δυσφημίζεται.

Τα παιδιά των οικογενειών μας δεν θα ακούσουν ένα παραμύθι όπου υπάρχουν δύο μαμάδες, ούτε μια άσκηση στα μαθηματικά για ένα παιδί που ήθελε να αγοράσει στο σούπερ μάρκετ τέσσερα μήλα για τον έναν μπαμπά του και επτά μήλα για τον άλλο μπαμπά του.

Όπως εύστοχα το θέτει η ποιήτρια Adrienne Rich: «Όταν κάποιος με την εξουσία του δασκάλου περιγράφει τον κόσμο και δεν είστε μέσα του, υπάρχει μια στιγμή ψυχικής ανισορροπίας, σαν να κοιτάζετε στον καθρέφτη και να μη βλέπετε τίποτα». (Rich, A., 1986).

Τα παιδιά μπορεί να αισθάνονται ότι το περιβάλλον τους είναι ομοφοβικό όχι μόνο όταν υφίστανται μια άμεση, κατά μέτωπο επίθεση για τη μορφή της οικογένειάς τους, αλλά και στις περιπτώσεις που, όταν διατυπώνεται ομοφοβικός λόγος στη σχολική αυλή, η σχολική εξουσία όχι μόνο δεν τον καταδικάζει αλλά τον παραβλέπει ή και σιωπηλά τον επιδοκιμάζει.

Κατά κάποιον τρόπο, όπως οι γονείς τους έπρεπε να κάνουν το «coming out» τους, αυτά τα παιδιά πρέπει να περάσουν από μια διαδικασία αποκάλυψης, ένα είδος «coming out», όταν αποφασίζουν να ενημερώσουν τους δασκάλους ή τους συμμαθητές τους ότι οι γονείς τους είναι ΛΟΑΤΚΙ+. Πρέπει να αντιμετωπίσουν όλα τα ζητήματα που σχετίζονται με αυτή τη διαδικασία «αποκάλυψης», όπως το να αναρωτηθούν αν πρέπει να το κάνουν και, εάν ναι, πώς και σε ποιο βαθμό θα μιλήσουν με τους συνομηλικούς τους, τους εκπαιδευτικούς και άλλους ενήλικες (Garner, 2004).

Μαζί με την απόφαση να μιλήσουν, τα παιδιά πρέπει να σταθμίσουν τους πιθανούς κινδύνους και τα οφέλη από την αποκά-

λυση της ΛΟΑΤΚΙ+ ταυτότητας των γονέων τους (Perlesz et al., 2006).

Ξεπερνώντας τον φόβο και έχοντας εμπιστοσύνη στους άλλους και στην οικογένειά τους, τα παιδιά βιώνουν επίσης τις θετικές συνέπειες αυτής της αποκάλυψης (Bartiste, 1987).

Ο ρόλος των εκπαιδευτικών είναι καθοριστικός προκειμένου τα παιδιά να αισθανθούν ότι βρίσκονται σε ένα ασφαλές πλαίσιο.

ΠΩΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΖΟΥΝ ΟΙ ΛΟΑΤΚΙ+ ΓΟΝΕΙΣ ΤΙΣ ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ, ΤΗΝ ΟΜΟΦΟΒΙΑ, ΤΗΝ ΤΡΑΝΣΦΟΒΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΤΕΡΟΚΑΝΟΝΙΚΟΤΗΤΑ

Οι νηπιαγωγοί και οι δάσκαλοι είναι επίσης σημαντικό να κατανοούν τη θέση των ΛΟΑΤΚΙ+ γονέων.

Το πότε, το πώς και σε ποιο βαθμό θα κάνουν «coming out» είναι σημαντικές ερωτήσεις για τους ΛΟΑΤΚΙ+ ανθρώπους. Το «coming out» γίνεται ακόμα πιο περίπλοκο όταν οι ΛΟΑΤΚΙ+ άνθρωποι γίνονται γονείς (Malley & Tasker, 2002).

Πρέπει να ισορροπήσουν μια σειρά από παραμέτρους: ο στόχος τους τα παιδιά τους να νιώθουν περήφανα για την οικογένειά τους ενίοτε συγκρούεται με την επιθυμία τους να τα προστατεύσουν από τις διακρίσεις σε κάποια δυνητικά ομοφοβικά πλαίσια ή με την επιθυμία τους να σεβαστούν την ιδιωτικότητα των παιδιών τους, καθώς αυτά μεγαλώνουν.

Από μια αμερικανική μελέτη (Gartrell et al., 2005) προέκυψε ότι η πλειοψηφία των λεσβιών μητέρων δεν δίστασε να αποκαλύψει τον σεξουαλικό της προσανατολισμό σε βρεφκόμους και νηπιαγωγούς όταν τα παιδιά τους ήταν μικρά, αλλά αυτό ήταν λιγότερο πρόθυμες να το κάνουν όταν τα παιδιά τους ήταν πάνω από δέκα ετών. Αυτή η αλλαγή στην ορατότητα αντικατοπτρίζει την ευαισθησία των μητέρων σε ενδεχόμενη ανησυχία που δείχνουν τα παιδιά τους μεγαλώνοντας, σε σχέση με την ορατότητα της οικογένειάς τους και την ομοφοβία και την τρανσφοβία που διαπιστώνουν γύρω τους.

Η απόφαση των γονέων να αποκαλύψουν τον σεξουαλικό τους προσανατολισμό εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το εκάστοτε ιδιαίτερο πλαίσιο. Σε αυστραλιανή μελέτη αναφέρεται πως οι

λεσβίες μητέρες μπορεί να ήταν διατεθειμένες να αποκαλύψουν τον σεξουαλικό τους προσανατολισμό σε επαγγελματίες υγείας, εάν χρειαζόταν, αλλά τελικά να επέλεξαν να μην το κάνουν αν δεν ήταν απαραίτητο και αν δεν ερωτούνταν ρητά. Ενίοτε δεν έδιναν πληροφορίες αν δεν τους ζητούνταν με συγκεκριμένο τρόπο (Perlesz et al, 2006).

«Κατά την πρώτη μας επίσκεψη στον νέο οικογενειακό γιατρό του γιου μας, ο δάσκαλος δεν ρώτησε για την οικογενειακή μας κατάσταση, οπότε δεν του είπα ότι ο γιος μου έχει δύο μητέρες. Δεν ήθελα να δημιουργήσω πρόβλημα στο παιδί και δεν ήξερα τι πιστεύει ο συγκεκριμένος γιατρός για τις οικογένειές μας. Τώρα, κοιτώντας πίσω, συνειδητοποιώ πως αυτές οι πληροφορίες είναι απαραίτητες έτσι ώστε η σύντροφός μου να μπορεί επίσης να είναι μια επιλογή για επικοινωνία σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης, όπως όταν χτύπησε το παιδί και εγώ ήμουν στη δουλειά με κλειστό κινητό ή για να μπορεί να τον πάρει άνετα από το σχολείο».

Έρευνες σε χώρες του εξωτερικού έχουν δείξει ότι, στα σχολεία των παιδιών τους, συχνά οι γονείς μιλούν πιο ανοικτά για τον σεξουαλικό προσανατολισμό τους –αν και πάλι αυτό ενδέχεται να γίνεται επιλεκτικά. Η επιλογή τους να μιλήσουν γίνεται όταν είναι σίγουροι ότι το σχολείο είναι ένα ασφαλές περιβάλλον και αυτή η σιγουριά σχετίζεται με πολλούς παράγοντες, όπως η γενική πολιτική του σχολείου για συμπεριληπτική παιδαγωγική διαδικασία, η στάση του σε σχέση με κάθε είδους μειονότητα, ή η διάθεση από μέρους των εκπαιδευτικών να συμπεριλάβουν θέματα ποικιλομορφίας των οικογενειακών σχηματισμών στην εκπαιδευτική διαδικασία (Perlesz, 2006· Casper & Schultz, 1999).

«Κάθε φορά που η κόρη μας ξεκινά μια νέα σχολική χρονιά, φροντίζουμε να πούμε στον δάσκαλό ή στη δασκάλα της ότι έχει δύο μπαμπάδες. Δεν ξέρω αν η διευθύντρια το γνωρίζει. Είναι δύσκολο να γνωρίζουμε αν οι εκπαιδευτικοί είναι ανοιχτοί και θετικοί σε μια οικογένεια σαν τη δική μας».

Η αποκάλυψη ή μη του σεξουαλικού προσανατολισμού των γονέων στο σχολείο των παιδιών τους εξαρτάται και από άλλες παραμέτρους. Για παράδειγμα, γονείς που τα παιδιά τους πηγαίνουν σε ιδιωτικά νηπιαγωγεία ή δημοτικά είναι πιθανόν να μιλήσουν ευκολότερα από εκείνους τους γονείς που τα παιδιά τους πηγαίνουν στο δημόσιο σχολείο (Perlesz et al., 2006).

Η μορφή του οικογενειακού σχηματισμού φαίνεται να σχετίζεται επίσης με την ευκολία ή τη δυσκολία με την οποία μιλούν οι γονείς στο σχολείο των παιδιών για την οικογένειά τους. Γονείς που σχεδίασαν και απέκτησαν παιδιά ενώ ήταν ήδη σε μια ομόφυλη σχέση φαίνεται να αποκαλύπτουν τον σεξουαλικό τους προσανατολισμό ευκολότερα από εκείνους τους γονείς που έχουν παιδιά από προηγούμενο ετερόφυλο γάμο (Greenbaum, 2014).

Αυτό πιθανότατα συμβαίνει επειδή το ζήτημα του «coming out» είχε ήδη αντιμετωπιστεί όταν ξεκίνησαν να δημιουργήσουν την οικογένειά τους. Με το ίδιο σκεπτικό, επίσης, τα παιδιά που γεννιούνται σε μια ομογενεϊκή οικογένεια μπορεί να είναι πιο άνετα με την οικογενειακή τους κατάσταση από εκείνα που ξεκίνησαν τη ζωή τους σε μια οικογένεια με ετερόφυλους γονείς και βρέθηκαν σε διαφορετική κατάσταση μετά από ένα διαζύγιο. Μια μελέτη (Weeks et al., 2001) έδειξε ότι πολλοί ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς που απέκτησαν παιδιά μέσα σε ένα ετεροφυλοφιλικό πλαίσιο αισθάνονται σαν να πρέπει να αντισταθμίσουν την αί-

σθηση της «κανονικότητας» που έχασε το παιδί τους όταν χώρισαν. Επίσης, καθώς αυτά τα παιδιά έχουν μια μητέρα και έναν πατέρα, μπορούν εύκολα να θεωρηθούν απλώς παιδιά χωρισμένων γονιών και οι ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς ενίοτε δεν αποκαλύπτουν την ομοφυλοφιλική σχέση.

Στη νέα, ανασυσταμένη οικογένειά τους, η αποκάλυψη ότι ο ένας γονέας είναι ομοφυλόφιλος μπορεί να είναι διπλά δύσκολη αν ο άλλος γονέας είναι ομοφοβικός (Greenbaum, 2014).

«Ο γιος μου πέρασε ήδη αρκετά δύσκολα όταν ο πατέρας του κι εγώ χωρίσαμε και σκέφτηκα ότι το να του πω ότι ήμουν λεσβία θα ήταν πολύ δύσκολο για εκείνον, θα ήταν ένα ακόμα γερό πλήγμα και πίστευα ότι θα ήταν αδύνατον να το δεχτεί. Δεν ήθελα να νιώσει άσχημα στο σχολείο, αλλά ούτε και να θεωρήσει αληθινές τις κατηγορίες που ξεστομίζει ο πατέρας του για μένα».

ΛΟΑΤΚΙ+ ΓΟΝΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Από τη δική μας εμπειρία με ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς στην Ελλάδα, αλλά και από έρευνες που έχουν διεξαχθεί και διεξάγονται στο ελληνικό πλαίσιο, παρατηρούνται παρόμοιοι προβληματισμοί και προσεγγίσεις.

Όπως διαπιστώνεται σε πρόσφατη έρευνα του Πανεπιστημίου του Λονδίνου για τις εμπειρίες των ΛΟΑΤΚΙ+ γονέων στη χώρα μας, η είσοδος των παιδιών στην εκπαίδευση αποτελεί γι' αυτούς πηγή μεγάλης ανησυχίας, από φόβο μήπως τα παιδιά υποστούν σχολικό εκφοβισμό (Πεντάρης & Οικογένειες Ουράνιο Τόξο, 2024):

«Έχουμε μεγάλο άγχος... φοβάμαι το μπούλινγκ. Δηλαδή, βλέπεις παντού ετεροκανονικές οικογένειες, οπότε εμείς δεν φαινόμαστε που να μάθουν και άλλα παιδιά και γονείς για εμάς». (στο ίδιο, σελ. 31)

«Έχουμε ένα γενικότερο άγχος πώς θα μας αντιμετωπίσουν και άλλες οικογένειες στο σχολείο και πώς θα το βιώσουν και τα παιδιά. Υπάρχει μια τύπου φοβία από άλλους, κάτι μεταξύ κοίτα αυτό το περίεργο και μην πας κοντά γιατί δεν ξέρουμε τι θα γίνει. Δεν έχουμε βιώσει κάτι αρνητικό αλλά έχουμε ένα άγχος, ειδικά σχετικά με τους άλλους γονείς». (στο ίδιο, σελ. 31)

Παράλληλα, σύμφωνα με την ίδια έρευνα, το άγχος των γονέων σχετίζεται και με την απουσία συμπερίληψης με την οποία ενδέχεται τα παιδιά τους να βρεθούν αντιμέτωπα στο σχολικό περιβάλλον:

«Η συμπερίληψη είναι που με απασχολεί πολύ. Θα ήθελα τα παιδιά μου να βλέπουν την ποικιλομορφία οικογενειών στο σχολείο για να καταλάβουν ότι η κανονικότητα είναι απλώς κάτι που σχετικά επικρατεί σε σχέση με τα άλλα και δεν είναι ένας μονόδρομος». (στο ίδιο, σελ. 24)

Μάλιστα πολλοί γονείς συμβουλευόταν ψυχολόγους και παιδοψυχολόγους προκειμένου να αισθανθούν έτοιμοι να αντιμετωπίσουν την ετεροκανονικότητα της κοινωνίας και πιθανές διακρίσεις, αλλά και να μπορούν να θωρακίσουν τα παιδιά τους ανάλογα (στο ίδιο, σελ. 24):

«Είχα πάντα την αγωνία πώς θα είναι όταν ξεκινήσει σχολείο. Πώς θα δεχτούν το παιδί μου; Τι θα λέει; Συμβουλευτήκαμε και παιδοψυχολόγο να δούμε πώς να τα πούμε όλα αυτά και να τα συζητάμε και με το παιδί μας».

Ενδεικτικό της ανησυχίας των γονέων, αλλά και της επιθυμίας τους να εξασφαλίσουν ένα όσο το δυνατόν πιο προστατευμένο περιβάλλον είναι η πρόθεση και απόφαση πολλών να γράψουν το παιδί τους σε κάποιον ιδιωτικό σταθμό ή σχολείο. Μάλιστα συχνά είχε προηγηθεί ενδελεχής έρευνα για να εξασφαλιστεί μια όσο τον δυνατόν πιο συμπεριληπτική φιλοσοφία του σχολείου (στο ίδιο, σελ. 23):

«Είδαμε πάνω από δέκα παιδικούς σταθμούς. Ιδιωτικούς φυσικά, γιατί αυτή είναι η συζήτηση που κάνεις μόνο σε έναν ιδιωτικό σταθμό και όχι στο δημόσιο. Έπρεπε να είμαστε σίγουρες. Όλες οι συζητήσεις, πέραν από το ωράριο και το φαγητό, για παράδειγμα, είχαν και ως βασικό άξονα τη συμπερίληψη – αν υπάρχει έστω και υποψία πως δεν είναι συμπεριληπτικά, δεν θα πηγαίναμε».

Αναφορικά με την «ανοιχτότητα» που επιλέγουν οι γονείς απέναντι στο σχολείο σχετικά με τη ΛΟΑΤΚΙ+ ταυτότητά τους, κάποιοι αποφασίζουν να μιλήσουν εξ αρχής (Ουσαντζοπούλου, έρευνα σε εξέλιξη):

«Επειδή είμαστε άνθρωποι που θέλουμε οι δάσκαλοι και το σχολείο... θεωρούμε ότι πρέπει απαραίτητως να ξέρουν την οικογενειακή κατάσταση, έτσι; [...] Γιατί άμα τύχει κάτι στο σχολείο, μπορεί να μην μπορούν να το επεξεργαστούν οι δάσκαλοι. Να μην ξέρουν πώς... Οπότε θεωρούσαμε ότι εκ των πραγμάτων πρέπει το σχολείο να ξέρει πώς είναι η κατάσταση στο σπίτι, για να μπορεί να διαχειριστεί κάποια ενδεχόμενη περίπτωση. Και να μπορεί να βοηθήσει, φυσικά».

Κάποιοι άλλοι γονείς, ωστόσο, μπορεί να είναι διατεθειμένοι να μιλήσουν αν χρειαστεί, αλλά επιλέγουν να μην το κάνουν εξ αρχής, με γνώμονα και πάλι την προστασία του παιδιού τους (στο ίδιο):

«Όχι, δεν έχουμε ενημερώσει [τον παιδικό σταθμό για τη ΛΟΑΤΚΙ+ ταυτότητά μας]. Εμείς δεν έχουμε πρόβλημα να το πούμε αλλά, συζητώντας, νομίζω ότι έχουμε καταλήξει ότι [είναι πιο σωστό να] μη βάζεις ταμπέλες εσύ στο παιδί. [...] Αν χρειαστεί, λέγεται. Αλλά το ότι έχουμε σχέση [δεν χρειάζεται να ειπωθεί εξ αρχής]... Γιατί σου λέει ότι έτσι του βάζεις ταμπέλες [του παιδιού]. Προκαταβάλλεις κάποιον, ο οποίος μπορεί να είναι κολλημένο το μυαλό του, ενάντια στο παιδί. [...] Και μου λέει [...] μια δασκάλα, πέρυσι, που το είπα, άσε, όταν θα έρθει η στιγμή, θα πάει πρώτα το παιδί, θα γνωρίσουν πρώτα το παιδί και μετά, όπως έρχονται τα πράγματα. Με την έννοια, μη βάζεις ταμπέλες. Και η παιδοψυχολόγος με την οποία το συζήτησα, μου είπε κι αυτή το ίδιο».

Τέλος, σύμφωνα με την ίδια έρευνα, κάποιοι γονείς μπορεί να επιλέγουν να μη μιλήσουν καθόλου για τη ΛΟΑΤΚΙ+ ταυτότητά τους, κυρίως σε περιπτώσεις που η ταυτότητα αυτή μπορεί να μην είναι εύκολα ορατή, όπως σε περιπτώσεις μονογονεϊκών οικογενειών, προκειμένου να μην εκτεθεί το παιδί τους σε πιθανές διακρίσεις.

Η επιθυμία θωράκισης των γονέων και των παιδιών με τη συμβολή ειδικών, η συχνή επιθυμία εγγραφής του παιδιού σε ιδιωτικό σχολείο καθώς και οι ποικίλες εκδοχές διαχείρισης της ορατότητας της ΛΟΑΤΚΙ+ ταυτότητας μαρτυρούν την ανησυχία των γονέων για την ομοφοβία του περιβάλλοντος αλλά και την επιθυμία τους να προστατέψουν τα παιδιά τους με τον βέλτιστο τρόπο, απηχώντας τον Weeks (Weeks et al., 2001), που στη βρετανική μελέτη του για οικογένειες με ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς διαπίστωσε πως η ευημερία των παιδιών τους είναι η πιο σημαντική πτυχή της οικογενειακής τους ζωής.

Συχνά οι εμπειρίες των γονέων όταν μιλούν στους εκπαιδευτικούς για την οικογένειά τους είναι πολύ θετικές (Πεντάρης & Οικογένειες Ουράνιο Τόξο, 2024, σελ. 24):

«Γίνονται ομάδες γονέων εκεί που συζητάμε τις διαφορές μορφές γονεϊκότητας. Και γίνονται και συζητήσεις με πρωτοβουλία των δασκάλων και του σχολείου, που είναι πολύ θετικό».

«Το σχολείο ξεκίνησε και ομάδες με τους δασκάλους να κάνουν περισσότερη εκπαίδευση για συμπερίληψη στα σχολεία γενικά. Ήταν πολύ θετικό. Και αυτό ήταν και πριν δέκα χρόνια».

«Υπάρχει διάθεση επιμόρφωσης, δηλαδή μας φέρονται πολύ όμορφα και μας επιβεβαίωσαν πως όταν βρίσκονται κενά θα προτείνουν εκπαιδεύσεις, για παράδειγμα».

Χωρίς ωστόσο να λείπουν και οι αρνητικές εμπειρίες. Όπως διατυπώθηκε από τους συμμετέχοντες/συμμετέχουσες στην παραπάνω έρευνα:

«Εξαρτάται και από τα άτομα με τα οποία θα συναναστραφείς. Δηλαδή στο προηγούμενο σχολείο δεν μου έδιναν σημασία. Δεν φαινόμουνα καθόλου και δεν με υπολόγιζαν ως πατέρα των παιδιών μας». (Πεντάρης & Οικογένειες Ουράνιο Τόξο, 2024, σελ. 28)

Η στάση των εκπαιδευτικών είναι καθοριστικής σημασίας προκειμένου οι ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς να αισθανθούν ασφαλείς.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Τα παιδιά που μεγαλώνουν με ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς έχουν το ίδιο δικαίωμα με τα υπόλοιπα παιδιά να δουν την αξία της οικογένειάς τους να αναγνωρίζεται στην τάξη τους.

- Παιδί: Γιατί έχει δύο μαμάδες η Μαρία;
- Ενήλικας: Γιατί είναι οι γονείς της και αυτή είναι η οικογένειά της.

Εναλλακτικά

- Ενήλικας: Γιατί να μην έχει δύο μαμάδες; Δεν αποτελούνται όλες οι οικογένειες από μία μαμά και έναν μπαμπά.

Όταν οι νηπιαγωγοί και οι δάσκαλοι προωθούν τη βαθιά αποδοχή και την κατανόηση της διαφορετικότητας, εξοπλίζουν τα παιδιά με δεξιότητες ζωής και καλλιεργείται ένα κλίμα αποδοχής όλων των παιδιών.

Δημιουργώντας ένα θετικό περιβάλλον για τα παιδιά μας – καταπολεμώντας την ομοφοβία και την τρανσφοβία.

Ο χρόνος που περνούν τα παιδιά στο σχολείο είναι πολύ σημαντικός. Στην καθημερινότητά τους, οι άνθρωποι μπορεί να στοχοποιηθούν και να υποστούν διακρίσεις για πολλούς λόγους, συμπεριλαμβανομένης της φυλής, του φύλου, του σεξουαλικού προσανατολισμού και της ταυτότητας ή έκφρασης φύλου. Οι ενήλικες μπορεί να ενθαρρύνουν ακόμα και ακούσια τις διακρίσεις, όταν υπονοούν πως υπάρχει μόνο ένας σωστός τρόπος να ζει κανείς, να συμπεριφέρεται, να μιλάει και να σκέφτεται. Οι νηπιαγωγοί και οι δάσκαλοι διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην ενίσχυση της θετικής αυτό-εικόνας των παιδιών, και στην προώθηση αξιών αμοιβαίου σεβασμού και φροντίδας.

Το νηπιαγωγείο είναι συχνά το πρώτο σημείο επαφής των παιδιών με τον κόσμο πέρα από την οικογένεια και τους φίλους τους. Αυτή η εμπειρία μπορεί να είναι δύσκολη ή σύνθετη για ένα παιδί που βρίσκεται για πρώτη φορά σε τάξη. Για τα δικά μας παιδιά η συνθετότητα ενδέχεται να είναι μεγαλύτερη, καθώς μπορεί να μη βιώσουν εκεί την αίσθηση αποδοχής της οικογένειάς τους, που στην περίπτωση της ετεροφυλοφιλικής πυρηνικής οικογένειας συντελείται μέσω παιδικών παιχνιδιών, παραμυθιών, των ΜΜΕ και των καθημερινών αναφορών.

Όλα τα παιδιά χρειάζονται εκπαιδευτικούς που θα αφιερώσουν χρόνο ώστε να βρουν τρόπους να καλύψουν τις προσωπικές ανάγκες του κάθε παιδιού ξεχωριστά. Όπως όλα τα παιδιά, έτσι και τα δικά μας έχουν ανάγκη από θετικές αναπαραστάσεις των οικογενειών τους. Αυτό θα τους επιτρέψει να αναπτύξουν μια θετική αυτό-εικόνα και μια θετική αντίληψη για τις οικογένειές τους. Στην περίπτωση του νηπιαγωγείου, για τη διαδικασία αυτή μπορούν να χρησιμοποιηθούν παραμύθια, παιχνίδια ρόλων, κουκλοθέατρο ή άλλα παιχνίδια.

Τα παιδιά μπορεί να δυσκολεύονται να κατανοήσουν την ποικιλομορφία των οικογενειακών σχηματισμών ή να μην τα προβληματίζει το θέμα. Όπως και να έχει, η καθοδήγηση, με τη μορφή μιας κουβέντας ή κάποιας άλλης παρέμβασης, μπορεί να κάνει τη διαφορά.

Επικοινωνία μεταξύ εκπαιδευτικών και γονέων

Όσο πιο ανοιχτές/οι/ά και υποστηρικτικές/οι/ά είναι οι νηπιαγωγοί και οι δάσκαλοι στις οικογένειες με ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς, τόσο πιθανότερο είναι και οι οικογένειές μας να νιώθουν άνετα στο σχολείο σας.

Σύμφωνα με τη συλλογική μας εμπειρία, οι περισσότεροι ετεροφυλόφιλοι γονείς αποδέχονται τις οικογένειές μας. Σε ένα υποστηρικτικό, ασφαλές και ανοιχτό πλαίσιο οι περισσότεροι γονείς συνειδητοποιούν ότι οι χαρές και οι προκλήσεις του γονεϊκού ρόλου είναι κοινές και ανεξάρτητες από τον σεξουαλικό προσανατολισμό και την ταυτότητα φύλου των γονέων.

Ωστόσο, η ομοφοβία και η τρανσφοβία (ανοικτή ή κεκαλυμμένη) αποτελεί πραγματικότητα στην κοινωνία μας, επομένως είναι σημαντικό όσα άτομα ασχολούνται με την προσχολική ηλικία και την πρώτη σχολική ηλικία να είναι κάπως προετοιμασμένα όσον αφορά το πώς θα αντιδράσουν σε καταστάσεις όπου θα υπάρξει έλλειψη ανεκτικότητας και προκατάληψη. Τέτοιου είδους συμπεριφορές μπορεί να έχουν ως αποτέλεσμα τα παιδιά μας να αισθανθούν ότι «ακυρώνεται» η οικογένειά τους, ή ακόμη και να οδηγήσουν σε φραστική ή και σωματική βία προς εμάς και τα παιδιά μας.

- **Γονέας:** Έχω μπερδευτεί! Ο Νίκος ήρθε χθες από το νηπιαγωγείο και είπε ότι ο Κώστας έχει δύο μητέρες. Του είπα ότι θα ρωτήσουμε εσάς ποια είναι η πραγματική του μητέρα.
- **Νηπιαγωγός:** Έχει δίκιο ο Νίκος. Ο Κώστας έχει δύο μητέρες.

Σκεφτείτε πρώτα από όλα τη δική σας στάση όσον αφορά την ποικιλομορφία των οικογενειακών σχηματισμών. Ένα παιδί με

δύο μητέρες, παραδείγματος χάριν, θα σας εμπιστευτεί αν ξέρει ότι αποδέχεστε την οικογένειά του. Να θυμάστε ότι τα παιδιά αντιλαμβάνονται την προκατάληψή μας και από τη γλώσσα του σώματος, τις εκφράσεις του προσώπου ή τον τόνο της φωνής, πέρα από το τι λέμε ή τι δεν λέμε. Τα παιδιά μαθαίνουν και από τις σιωπές μας.

Εμπιστευτικότητα

Οι νηπιαγωγοί και οι δάσκαλοι πρέπει να σέβονται τις επιλογές της κάθε οικογένειας όσον αφορά την κοινοποίηση ή όχι προσωπικών πληροφοριών. Μερικές φορές επικρατεί σύγχυση όσον αφορά τις πληροφορίες που πρέπει να κοινοποιηθούν για τους γονείς που αυτοπροσδιορίζονται ως ΛΟΑΤΚΙ+.

Όπως αναφέραμε και παραπάνω, κάποιοι γονείς επιλέγουν να είναι πολύ ανοικτοί σε σχέση με την οικογενειακή τους κατάσταση ενώ άλλοι όχι. Μιλήστε μαζί τους και ακολουθήστε τις επιθυμίες τους και τον βαθμό ορατότητας που επιλέγουν.

Τι μπορούν να κάνουν οι εκπαιδευτικοί

Οι νηπιαγωγοί και οι δάσκαλοι, εάν πραγματικά ενδιαφέρονται για την ολόπλευρη ανάπτυξη όλων των παιδιών, θα πρέπει να αναγνωρίζουν την ποικιλομορφία των οικογενειακών σχηματισμών και να είναι σαφές ότι όλες οι οικογένειες είναι ευπρόσδεκτες στο σχολείο τους. Οι αναφορές στην οικογενειακή ποικιλομορφία οφείλουν να γίνονται ανεξάρτητα από το εάν υπάρχει ή όχι παιδί στο δυναμικό της τάξης τους που οι γονείς του να αυτοπροσδιορίζονται ως ΛΟΑΤΚΙ+. Συχνά μπορεί να υπάρχει και απλώς να μην το γνωρίζετε. Μην ξεκινάτε με την υπόθεση ότι όλα τα παιδιά έχουν ετεροφυλόφιλους γονείς ή ότι όλα τα παιδιά μεγαλώνουν σε πυρηνικές οικογένειες. Ερωτήσεις όπως

«πώς λένε τη μαμά σου;» και «πώς λένε τον μπαμπά σου;» μπορεί να κάνουν κάποια παιδιά να σωπάσουν στην τάξη σας όταν συζητάτε για θέματα που αφορούν τη ζωή τους στο σπίτι.

Σύμφωνα με την αμερικανική μελέτη των Ray και Gregory (2001), πολλά παιδιά δεν γνωρίζουν πώς θα αντιδρούσαν οι εκπαιδευτικοί τους σε ομοφοβικά περιστατικά. Πολλά παιδιά αντιλαμβάνονται ότι οι δάσκαλοί τους είναι απρόθυμοι ή ανίκανοι να καταπολεμήσουν την ομοφοβία. Τα παιδιά ανέφεραν ότι ορισμένοι δάσκαλοι συμμετέχουν ακόμη και στη διάδοση ομοφοβικών σχολίων και παρατηρήσεων.

Οι παθητικές ή ομοφοβικές συμπεριφορές των εκπαιδευτικών μπορούν να αποθαρρύνουν τα παιδιά να συμμετάσχουν σε εκπαιδευτικές και ψυχαγωγικές δράσεις του σχολείου (θεατρικές ομάδες, αθλητικές ομάδες κ.λπ.) ή να κάνουν χρήση τυχόν δομών υποστήριξης που υπάρχουν στα σχολεία (σχολικός ψυχολόγος κ.λπ.). Για να βοηθήσουμε όλα τα παιδιά να αισθάνονται ασφαλή και ευπρόσδεκτα, τα σχολεία μπορούν να υιοθετήσουν μια προσέγγιση για την πρόληψη των προσβολών, των επιβλαβών πειραγμάτων και του εκφοβισμού, πριν γίνουν πραγματικότητα.

Είναι σημαντικό όλα τα παιδιά να αισθάνονται αποδεκτά και να αναγνωρίζεται η αξία της οικογένειάς τους στο σχολείο. Αποφεύγοντας να συζητήσουμε για ένα θέμα (το οποίο έχει ήδη συζητηθεί και σχολιαστεί αρνητικά από άλλα παιδιά στο σχολείο) στέλνουμε ένα πολύ ισχυρό μήνυμα στα παιδιά, υποδηλώνοντας ότι το θέμα αυτό δεν αξίζει να συζητηθεί ή ότι πρέπει να παραμείνει μυστικό γιατί είναι ντροπή να το συζητάμε.

Εάν οι νηπιαγωγοί και οι δάσκαλοι αναγνωρίζουν και υποστηρίζουν τη μεγάλη ποικιλομορφία οικογενειακών σχηματισμών που υπάρχουν σήμερα (όπως πυρηνικές οικογένειες, μονογονεϊκές οικογένειες, εκτεταμένες οικογένειες, ομογονεϊκές οικογένειες, ανασυσταμένες οικογένειες, οικογένειες με παιδιά από τεκνοθεσία και αναδοχή κ.ά.), τότε μπορούν να βοηθήσουν στην ανάπτυξη της αυτοεκτίμησης κάθε παιδιού· κάτι τέτοιο μπορεί να επιτευχθεί μέσω της αναγνώρισης και της αποδοχής της οικογενειακής του κατάστασης, μέσω της συζήτησης για τους διάφορους τύπους οικογενειών αλλά και μέσω εντύπων, βιβλίων και παιδαγωγικού υλικού που να δείχνει την ποικιλομορφία των οικογενειακών σχηματισμών.

- **Παιδί:** (Ενώ παρακολουθεί έναν/μια νηπιαγωγό να διαβάζει μια ιστορία όπου υπάρχουν εικόνες μιας γυναίκας και ενός παιδιού) Ποια είναι αυτή; (δείχνει τη γυναίκα)
- **Νηπιαγωγός:** Δεν ξέρω. Δεν μας λέει η ιστορία. Μπορεί να είναι η μαμά, η θεία ή μια φίλη.
- **Παιδί:** Πού είναι ο μπαμπάς του;
- **Νηπιαγωγός:** Δεν μας λέει η ιστορία. Μπορούμε μόνοι μας να αποφασίσουμε πώς είναι η οικογένειά του. Κάποιες οικογένειες δεν έχουν μπαμπά.

ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΚΑΙ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ ΚΑΙ ΔΑΣΚΑΛΩΝ

Είναι σημαντικό να έχουν οι εκπαιδευτικοί την ευκαιρία να αναπτύξουν τη γνώση και την κατανόησή τους όσον αφορά την ποικιλομορφία των οικογενειακών σχηματισμών και να αποκτήσουν δεξιότητες που μπορεί να τους/τις βοηθήσουν να δημιουργήσουν περιβάλλοντα που θα αντικατοπτρίζουν και θα χαιρετίζουν τη διαφορετικότητα.

Σε πρόσφατη έρευνα στο ελληνικό πλαίσιο, κατά την οποία πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις με νηπιαγωγούς και δασκάλους που είχαν στην τάξη τους παιδιά με λεσβίες μαμάδες, οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί επισημαίνουν την ανάγκη επιμόρφωσής τους σε θέματα συμπερίληψης αναφορικά με τις ΛΟΑΤΚΙ+ ταυτότητες (Tsekouras & Anagnostaki 2023).

Η ανάγκη για κατοχύρωση υποχρεωτικής επαγγελματικής κατάρτισης, σχετικά με την ποικιλομορφία των οικογενειακών σχηματισμών, σε επαγγέλματα όπως οι εκπαιδευτικοί, (καθώς επίσης οι κοινωνικοί λειτουργοί, ψυχολόγοι, ιατροί κ.ά.) επισημάνθηκε και στην έρευνα του Πανεπιστημίου του Λονδίνου (Πεντάρης & Οικογένειες Ουράνιο Τόξο, 2024).

Πού μπορούν να απευθυνθούν οι εκπαιδευτικοί στην Ελλάδα

Οι εκπαιδευτικοί μπορούν να ζητήσουν από τις/τους σχολικούς τους συμβούλους να οργανώσουν κατάλληλες επιμορφώσεις, βιωματικά εργαστήρια και σεμινάρια.

Επίσης, μπορούν να συμμετάσχουν σε διήμερο εξ αποστάσεως πρόγραμμα από το Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης και Αυ-

τοδιοίκησης (ΕΚΔΔΑ) με τίτλο «Διασφάλιση της ισότητας και των δικαιωμάτων των ατόμων της κοινότητας ΛΟΑΤΚΙ+ στη δημόσια διοίκηση» μαζί με άλλες επαγγελματικές ομάδες ή, μέσω της περιφέρειας, μπορούν να ζητήσουν από τη διεύθυνση εκπαίδευσης να συμμετάσχουν στο παραπάνω διήμερο εξ αποστάσεως πρόγραμμα αποκλειστικά για εκπαιδευτικούς. Στο ΕΚΔΔΑ υπάρχει επίσης δίωρη επιμόρφωση για συμβούλους εκπαίδευσης και μέντορες, και μονώωρη επιμόρφωση για διευθυντές και υποδιευθυντές σχολικών μονάδων, για ζητήματα ετερότητας και συμπερίληψης.

Εκπαιδευτικό υλικό στα ελληνικά

Για πλούσιο εκπαιδευτικό υλικό (αλλά και γενικότερες πληροφορίες) για μια συμπεριληπτική εκπαίδευση σε θέματα φύλου και σεξουαλικότητας, οι εκπαιδευτικοί μπορούν να απευθυνθούν και στο Πολύχρωμο Σχολείο: <https://rainbowschool.gr>

Επίσης, οι εκπαιδευτικοί μπορεί να βρουν χρήσιμο το εκπαιδευτικό υλικό που είναι διαθέσιμο ηλεκτρονικά και που προορίζεται για τις ανάγκες του επιμορφωτικού προγράμματος του ΙΝΕΠ με τίτλο «Διασφάλιση της ισότητας και των δικαιωμάτων των ατόμων της κοινότητας ΛΟΑΤΚΙ+ στη δημόσια διοίκηση»⁶.

Βιβλία στα ελληνικά

Πλέον υπάρχουν βιβλία μεταφρασμένα και στην ελληνική γλώσσα. Παραθέτουμε ενδεικτικά κάποιους τίτλους βιβλίων γραμμένων ή μεταφρασμένων στα ελληνικά που μισούν τα παιδιά στην έννοια της αποδοχής και της συμπερίληψης.

---

6. Διαθέσιμο στον σύνδεσμο:
<https://digitalrepository.ekdd.gr/jspui/handle/123456789/970>.

Η Αλίκη κοιτάζει τον καθρέφτη, Στέλλα Μπελιά, εικονογράφηση Ιωάννης Αλεξιάδης, εκδ. Οικογένειες Ουράνιο Τόξο

Οικογένεια είναι..., Κώστας Θεοχάρης, εκδ. Διόπτρα

Ο κύριος Ιππόκαμπος, Eric Carle, εκδ. Καλειδοσκόπιο

Παίζω με τον Φρίξο και μαθαίνω για το σώμα μου και τις διαπροσωπικές σχέσεις: εκπαιδευτικό πρόγραμμα σεξουαλικής αγωγής για την προσχολική και πρώτη σχολική ηλικία, Γερούκη Μ., Βιταλάκη Ε., Τριαματάκη Α., Μαυράκη Δ., εκδ. Πατάκης

Ροζάννα, Σοφία Πολίτου-Βερβέρη, εκδ. Σιέλ

Τα δύο μικρά αβγά, Στέλλα Μπελιά, εικονογράφηση Σμαράγδα Μάγκου, εκδ. Οικογένειες Ουράνιο Τόξο

Το πιο μεγάλο βιβλίο για τις Οικογένειες, Mary Hoffman, Ros Asquith, εκδ. Ίκαρος

Φόρμες επικοινωνίας

Καλό θα ήταν στο σχολείο να εξασφαλίζεται ότι όλα –επίσημα και ανεπίσημα– έντυπα περιλαμβάνουν μια ορολογία ή πεδία που λαμβάνουν υπ’ όψιν την ποικιλομορφία των οικογενειακών σχηματισμών. Αυτό θα βοηθήσει όλες τις οικογένειες να αισθανθούν ότι έχουν θέση και είναι αποδεκτές. Οι εκπαιδευτικοί μπορούν να μη χρησιμοποιούν περιοριστικούς όρους όπως «μητέρα - πατέρας» στα έντυπα που δίνουν στα παιδιά και τους γονείς τους, αλλά περισσότερο συμπεριληπτική ορολογία, π.χ. να δίνεται και η επιλογή «μητέρα – μητέρα» και «πατέρας – πατέρας».

ΣΥΝΟΨΙΖΟΝΤΑΣ, ΜΕΡΙΚΑ ΣΗΜΕΙΑ ΟΠΟΥ Η ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ ΣΑΣ ΩΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΕΙΝΑΙ ΚΑΘΟΡΙΣΤΙΚΗ:

- Εξασφαλίστε ότι όλα τα παιδιά νιώθουν άνετα μέσα από την ανάδειξη της πολυμορφίας των οικογενειακών σχηματισμών.
- Αναπτύξτε την κριτική ικανότητα των παιδιών και την ικανότητά τους να υπερασπιστούν τους εαυτούς τους και τους άλλους απέναντι στην αδικία.
- Σκεφτείτε πάντα τι μηνύματα περνάτε στα παιδιά για θέματα όπως η φυλή, η σωματική ικανότητα και η οικογένεια· είναι συμπεριληπτικά;
- Αντιμετωπίστε την ομοφοβία και την τρανσφοβία όπως αντιμετωπίζετε και τις άλλες μορφές διακρίσεων. Προετοιμαστείτε για πιθανές υποθετικές αρνητικές αντιδράσεις από άλλους ενήλικες. Σκεφτείτε πώς θα αντιδρούσατε σε τέτοιες περιπτώσεις. Θυμηθείτε να πείτε τουλάχιστον «δεν συμφωνώ μαζί σου». Για πολλούς η σιωπή εκλαμβάνεται σαν σιωπηρή αποδοχή των ιδεών και των απόψεών τους.
- Είναι σημαντικό ο/η εκπαιδευτικός να βρίσκει τρόπους να μιλά με όλα τα παιδιά για την ποικιλομορφία των οικογενειακών σχηματισμών στην κοινωνία μας και να εισάγει δραστηριότητες που να τις αντικατοπτρίζουν.
- Χρησιμοποιήστε παιδαγωγικό υλικό που προωθεί με αυθεντικό τρόπο την ποικιλομορφία και αντιμετωπίζει τη διαφορετικότητα ως μέσο εμπλουτισμού της παιδαγωγικής διαδικασίας και όχι ως πρόβλημα.
- Όταν διαβάζετε ιστορίες που δεν προσδιορίζουν τον ρόλο των ενηλίκων, μη θεωρείτε ότι οι ενήλικες είναι απαραίτητως ετεροφυλόφιλοι γονείς.

Πέρα από τα παιδιά με ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς, καλό είναι να θυμάστε ότι στο σχολείο σας θα υπάρχουν ΛΟΑΤΚΙ+ παιδιά και παιδιά με αγαπημένους φίλους ή συγγενείς που είναι γκέι, λεσβίες ή τρανς κ.λπ.

Οι στρατηγικές που χρησιμοποιείτε για να υποστηρίξετε τους ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς και τα παιδιά τους θα έχουν σημαντικό και θετικό αντίκτυπο στις ζωές όλων των παιδιών στην τάξη σας.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΑ

Τα σχολεία μπορούν και πρέπει να λάβουν μέτρα ενάντια στην ομοφοβία, την τρανσφοβία και τις διακρίσεις που αυτές δημιουργούν.

Αν και οι προκαταλήψεις είναι βαθιά αισθητές από τις οικογένειες με ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς, οι εκπαιδευτικοί πολύ συχνά δεν είναι καλά ενημερωμένοι για την ύπαρξη και τη φύση των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν αυτές οι οικογένειες. Λίγοι γονείς και παιδιά αισθάνονται ότι είναι εξοπλισμένοι/ες/α ικανοποιητικά για να αντιμετωπίσουν από μόνοι τους την ομοφοβία και την τρανσφοβία χωρίς τη συμβολή των εκπαιδευτικών. Επομένως, οι ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς και τα παιδιά τους ενδέχεται να αισθάνονται περιθωριοποιημένοι/ες/α και στιγματισμένοι/ες/α στο σχολικό περιβάλλον.

Αυτά τα θέματα πρέπει να γίνουν καλύτερα κατανοητά για να σχεδιαστούν κατάλληλες παρεμβάσεις ώστε να βοηθήσουν οικογένειες με ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς και τα παιδιά τους να νιώθουν ασφαλή και ευπρόσδεκτα στο σχολείο.

Μην ξεχνάτε ότι τα νηπιαγωγεία και τα δημοτικά σχολεία που εισάγουν την ιδέα της πολυμορφίας των οικογενειακών σχηματισμών και καλωσορίζουν παιδιά που μεγαλώνουν σε οικογένειες με ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς μπορούν να συμβάλουν σε μια θετική μεταμόρφωση στην κοινωνία μας.

Για επιπλέον πληροφορίες ή οποιαδήποτε απορία μπορείτε να επικοινωνήσετε μαζί μας στην ηλεκτρονική διεύθυνση ouraniotoksofamilies@gmail.com.

Ευχαριστούμε ιδιαίτερα την Community Childcare Cooperative και την LGBT FAMILY COALITION για το υλικό που μας επέτρεψαν να χρησιμοποιήσουμε από δικά τους σχετικά έντυπα. Ένα μεγάλο μέρος του παρόντος οδηγού βασίζεται στη μετάφραση και σύνθεση υλικού από τα δικά τους κείμενα.

Το κεφάλαιο του οδηγού αυτού για την εμπειρία των ΛΟΑΤΚΙ+ γονέων στην Ελλάδα είναι βασισμένο στη συλλογική μας εμπειρία με ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς στη χώρα μας και σε πρόσφατες έρευνες στο ελληνικό πλαίσιο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Adrienne Rich, *Blood, Bread and Poetry*, 1986

Baptiste, David. (1987). 'The Gay and Lesbian Stepparent Family'. In Bozett (ed.), *Gay and Lesbian Parents*. Praeger publishers

Bigner, J. J., & Bozett, F. W. (1989). *Parenting by gay fathers*. *Marriage & Family Review*, 14(3-4), 155–175.

Casper, V., & Schultz, S. B. (1999). *Gay parents/straight schools: Building communication and trust*. Teachers College Press.

Community Childcare Cooperative. 'A guide to enrolling children with same sex parents in a daycare center'. New South Wales, Australia

Garner, A., (2004). *Families Like Mine: Children of Gay Parents Tell It Like It Is*.

Gartrell, N., Deck A., Rodas C., et al. (2005) 'The national lesbian family study: 4. Interviews with the 10-year-old children,' *American Journal of Orthopsychiatry*

Greenbaum, Mona. (2014) *Homoparental families Dealing with Homophobia and Heterosexism*, LGBT FAMILY COALITION, ενημερωτικός οδηγός, Καναδάς.

Ουσαντζοπούλου Κέλλη, υπό εκπόνηση διδακτορική διατριβή, *Ομογονεϊκότητα στο ελληνικό πλαίσιο: νοσηματοδοτήσεις και επιτελέσεις της μητρότητας*, Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο.

Πεντάρης, Π. & Οικογένειες Ουράνιο Τόξο. (2024). *Οικογένειες με ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς στην Ελλάδα: Οι εμπειρίες των γονέων*. Λονδίνο: Πανεπιστήμιο του Λονδίνου.

Perlesz, Amaryll & Brown, Rhonda & McNair, Ruth & Lindsay, Jo & Pitts, Marian & de Vaus, David. (2006). *Lesbian family disclosure: Authenticity and safety within private and public domains*. Lesbian and Gay Psychological Review. 7.

Ray et Gregory. (2001). 'School experiences of the children of lesbian and gay parents', *Family Matters*, 59, 28-35

Tasker, F., & MALLEY, M. (2012). *Working with LGBT parents*. In *Handbook of LGBT-affirmative couple and family therapy* (pp. 169-186). Routledge.

Tsekouras Dimitris & Anagnostaki Lida (2023): *Lesbian-parent families in Greece: the experience of preschool and primary school teachers*, *Journal of LGBT Youth*

Vyncke & Julien, 2007. 'Social support, coming out, and adjustment of lesbian mothers in Canada and France', *Journal of Gay, Lesbian, Bisexual and Transgender Family Studies*, 3(4): 397-424.

Weeks, J., B. Heaphy, et al. (2001). *Same sex intimacies: families of choice and other life experiments*. London and New York, Routledge

ΓΛΩΣΣΑΡΙ

coming out:

διαδικασία κατά την οποία ένα άτομο αποφασίζει να αποκαλύψει στον κοινωνικό του περίγυρο τον σεξουαλικό του προσανατολισμό ή την ταυτότητα φύλου του.

LGBTQI:

ακρωνύμιο των όρων Lesbian, Gay, Bisexual, Trans, Queer, Intersex. Στα ελληνικά ΛΟΑΤΚΙ: λεσβίες, ομοφυλόφιλοι, αμφιφυλόφιλοι/ες/α, τρανς, κουίρ, ίντερσεξ. Κάποιες/οι/α μπορεί να προτιμούν για τον αυτοπροσδιορισμό τους τον αγγλικό έναντι του ελληνικού όρου ή το αντίστροφο.

queer (κουίρ)**:

ο όρος εκφράζει τα άτομα που αμφισβητούν τους αυστηρούς, κοινωνικά κατασκευασμένους ρόλους των φύλων και της σεξουαλικότητας.

ανασυσταμένη οικογένεια:

οικογένεια που περιλαμβάνει παιδιά από προηγούμενο οικογενειακό σχηματισμό των γονέων.

δότης/δóτρια:

άτομο του οποίου το γενετικό υλικό (σπέρμα ή ωάριο) έχει χρησιμοποιηθεί για τη σύλληψη ενός παιδιού.

εκτεταμένη οικογένεια:

οικογένεια που περιλαμβάνει (συχνά κάτω από την ίδια στέγη) μέλη πέραν των γονέων και των παιδιών τους. Συχνά πρόκειται για μέλη της οικογένειας καταγωγής (π.χ. παππούδες) αλλά όχι μόνο, καθώς μπορεί να περιλαμβάνονται, λόγου χάρη, και πρώην σύντροφοι των γονέων.

ετεροκανονικότητα*:

έννοια που περιγράφει την κοινωνικά επιβαλλόμενη δυαδικότητα του φύλου, καθώς και την πεποίθηση πως η ετεροφυλοφιλία είναι ο μοναδικός φυσιολογικός σεξουαλικός προσανατολισμός.

ετεροσεξισμός*:

πεποίθηση πως η ετεροφυλοφιλία είναι ο μόνος φυσιολογικός σεξουαλικός προσανατολισμός και πως όλοι οι άνθρωποι είναι αποκλειστικά ετεροφυλόφιλοι.

ίντερσεξ (intersex)*:

άτομα των οποίων το βιολογικό φύλο δεν μπορεί να ταξινομηθεί ως «αυστηρά» αρσενικό ή θηλυκό.

ομογονεϊκή οικογένεια:

οικογένεια της οποίας οι γονείς είναι ΛΟΑΤΚΙ+.

ομοφοβία*:

η ψυχολογική και κοινωνική προκατάληψη, οι διακρίσεις και ο παράλογος φόβος προς τα άτομα με ομόφυλο σεξουαλικό προσανατολισμό.

ομόφυλη σχέση:

σχέση στην οποία τα εμπλεκόμενα άτομα είναι του ίδιου φύλου.

ορατότητα:

κατάσταση κατά την οποία ο σεξουαλικός προσανατολισμός ή η ταυτότητα φύλου ενός ατόμου είναι γνωστή στον κοινωνικό του περίγυρο.

σεξουαλικός προσανατολισμός**:

η διαρκής συναισθηματική, ρομαντική ή/και σεξουαλική έλξη προς άτομα συγκεκριμένου φύλου ή φύλων. Ο σεξουαλικός

προσανατολισμός μπορεί να είναι ετεροφυλοφιλικός, αμφιφυλοφιλικός ή ομοφυλοφιλικός.

τεκνοθεσία (ή παιδοθεσία):

προτιμώμενος όρος αντί της «υιοθεσίας», καθώς δεν περιλαμβάνει συνθετικό το οποίο να προσδιορίζει το φύλο (ενώ «υιο-θεσία», «υιός»).

τρανς (διεμφυλικότητα)**:

είναι ένας όρος-ομπρέλα για τα άτομα των οποίων η ταυτότητα φύλου, η έκφραση φύλου ή η συμπεριφορά δεν είναι σύμφωνη με εκείνη που συνήθως συνδέεται με το φύλο το οποίο τους έχει αποδοθεί κατά τη γέννηση.

τρανσφοβία*:

ο παράλογος φόβος και το μίσος για τα τρανς άτομα και όσα άτομα φαίνεται να παραβαίνουν τις παραδοσιακές αντιλήψεις για την ταυτότητα φύλου, το κοινωνικό φύλο ή/και την έκφραση φύλου.

ταυτότητα φύλου**:

η εσωτερική αίσθηση του ατόμου ότι είναι αρσενικό, θηλυκό ή κάτι άλλο.

Για λόγους χώρου στο παραπάνω γλωσσάρι δεν αποτυπώνεται η συνθετότητα πολλών από τους όρους. Στόχος του γλωσσαρίου είναι να δοθεί ένας γενικός και συνοπτικός ορισμός τους.

* Οι ορισμοί με αστερίσκο προέρχονται (αυτούσιοι ή τροποποιημένοι) από τον ιστότοπο της Colour Youth (<http://www.colouryouth.gr/terms>).

** Οι ορισμοί με δύο αστερίσκους προέρχονται (αυτούσιοι ή τροποποιημένοι) από τον ιστότοπο του Πολύχρωμου Σχολείου: (<http://rainbowschool.gr>).

